

परिशिष्ट - १

टीपा -

- १) पब्बजा/पब्बजा
- ३) तिसरण

- २) चरियं

व्याकरण

समास

दोन अथवा दोहोपेक्षा अधिक शब्दांना एकत्र केल्यावर तो शब्द लहान करण्याकरिता विभक्तीचा लोप करून जो एक शब्दसमूह केला जातो त्याला समास म्हणतात.

पालि भाषेत समास सहा आहेत —

(१) अव्ययिभाव = अव्ययीभाव	(२) तप्पुरिस = तत्पुरुष
(३) कम्मधारय = कर्मधारय	(४) बहुव्वीहि = बहुव्रीहि
(५) किरियत्थ = क्रियार्थ	(६) द्वन्द्व = द्वन्द्व

तत्पुरुष समास - (अमादि) प्रथमा विभक्ति सोडून इतर विभक्तींमधील विभक्ती चिन्हांचा लोप होतो तेव्हा तत्पुरुष समास होतो. उदाहरणार्थ —

विभक्ती	विग्रह	समास	अर्थ
दुतिया	गामं गतो	गामगतो	गावाला गेलेला
दुतिया	कुम्भं करोति	कुम्भकारो	कुंभार
ततिया	उरसा गच्छति	उरगो	साप
ततिया	पादेहि पिबति	पादपो	झाड
ततिया	पितुना सदिसो	पितुसदिसो	पित्याप्रमाणे
चतुत्थी	धम्मस्सं देय्यं	धम्मदेय्यं	धर्माला देण्यायोग्य
चतुत्थी	रजनाय दोणि	रजनदोणि	रंगविण्याचे भांडे
पञ्चमी	चोरेहि भयं	चोरभयं	चोरापासून भय
छट्ठी	रुक्खस्स साखा	रुक्खसाखा	झाडाची फांदी
छट्ठी	रज्जो पुरिसो	राजपुरिसो	शिपाई
सत्तमी	वने चरति	वनचरो	वनात फिरणारा

बहुव्रीहि (अञ्जन्थ)

ज्या समासातील शब्द विशेषण होऊन तिसऱ्याच शब्दाचा संकेत प्रकट करतात तेव्हा त्यांना बहुव्रीहि समास म्हणतात. उदाहरणार्थ —

विग्रह	समास	अर्थ	विग्रह	समास	अर्थ
बहूनि धनानि यस्स सो	बहुधनो	श्रीमंत	जितानि इंद्रियानि यस्स सो	जितिन्द्रियो	मुनी
लम्बा कण्णा यस्स सो	लम्बकण्णो	लांब कानाचा	वजिरं पाणिमिहं यस्स सो	वजिरपाणि	वज्रपाणी (इंद्र)
समानं उदरं यस्स सो	सोदरियो	(सक्खा) भाऊ	मना सेट्ठा एतेसं इति	मनोसेट्ठा	धर्म
उदकं पीयते अस्मिं इति	उदपानं	पाणवठा			

द्वन्द्व (चत्थ)

दोन अथवा जास्त शब्दांतील 'च' (आणि) चा लोप करून जो समास तयार होतो त्याला 'द्वन्द्व' समास म्हणतात. द्वन्द्वसमास दोन प्रकारचे आहेत — १) समाहार, २) इतरेतर

१) **समाहार** : दोन संज्ञा समासांत येऊन 'च' ने जोडल्यावर अर्थ प्रगट करतात, आणि एका समाहाराचा (समूहाचा) बोध करतात, तेव्हा तो समाहार द्वन्द्व समास होतो. हा समास नपुंसकलिङ्गी असतो.

मुखं च नासिका च	मुखनासिकं	गीतं च वादितं च	गीतवादितं
युगं च नङ्गलं च	युगनङ्गलं	असि च चर्मं च	असिचर्मं
अहि च नकलं च	अहिनकुलं	डंसो च मकसो च	डंसमकसं
विज्ञा च चरणं च	विज्ञाचरणं	दासि च दासं च	दासिदासं
कण्हो च सुक्को च	कण्णसुक्कं		

२) **इतरेतर** : जेव्हा समासातील दोन्ही पदे प्रधान असतात तेव्हा त्यांस इतरेतर द्वन्द्व समास म्हणतात.

चन्दिमा च सुरियो च	चन्दिमसुरिया	समणो च ब्राह्मणो च	समणब्राह्मणा
माता च पिता च	मातापिता	जाया च पति च	जयम्पती
पिता च पुत्रो च	पितापुत्रो		

१) **समाहार-इतरेतर** : खालील समास समाहार आणि इतरेतर दोन्ही आहेत.

साकं च सालं च	साकसालं	गो च महिसं च	गोमहिसं
अजो च एळको च	अजेळकं	हिरञ्जं च सुवण्णं च	हिरञ्जसुवण्णं
सालि च यवकं च	सालियवकं	कासि च कोसलं च	कासिकोसलं

सर व्यञ्जना च वग्निकरण (स्वर-व्यञ्जनांचे वर्गीकरण)

सर (स्वर)

स्वरांचे तीन भागांमध्ये वर्गीकरण करण्यात येते. कच्चायन व्याकरणानुसार ते पुढील प्रमाणे आहेत. जसे - १) रस्स सर २) दीघ सर ३) मज्झिम सर

रस्स सर

अ, इ, उ

दीघ सर

आ, ई, ऊ

मज्झिम सर

ए, ओ

व्यञ्जना

एकारो	वर्गो	कठोर	मुदु	अनुनासिक	
१) कण्ठ्य	-	क-वर्गो	क, ख	ग, घ	ङ
२) तालव्य	-	च-वर्गो	च, छ	ज, झ	ञ
३) मुर्द्धन्य	-	ट-वर्गो	ट, ठ	ड, ढ	ण
४) दन्त्य	-	त-वर्गो	त, थ	द, ध	न
५) ओष्ठ्य	-	प-वर्गो	प, फ	ब, भ	म
६) अन्तः	-	————	य, र, ल,व, ळ		
७) उष्माक्षर	-	————	स		
८) प्राणध्वनी	-	————	ह		
९) निगृहीत	-	————	अं		

वर्णमाला (वर्णमाला)

आपल्या मुखातून जे मूळ ध्वनी बाहेर पडतात त्यांना वर्ण (वर्ण) असे म्हणतात. पालि भाषेमध्ये कच्चायन व्याकरणानुसार एकूण ४१ तर मोग्गल्लायन व्याकरणानुसार एकूण ४३ वर्ण आहेत. ज्यामध्ये कच्चायन व मोग्गल्लायन व्याकरणानुसार क्रमशः ८ व १० स्वर असून ३३ व्यंजने आहेत. त्यांचे वर्गीकरण पुढील प्रमाणे आहे —

सर (स्वर)

कच्चायन व्याकरणानुसार आठ स्वर आहेत. जसे — अ, आ, इ, ई, उ, ऊ, ए, ओ

तर मोग्गल्लायन व्याकरणानुसार दहा स्वर आहेत. जसे — अ, आ, इ, ई, उ, ऊ, ए, ऐ, ओ, औ

व्यञ्जना (व्यंजने)

१) कण्ठ्य	-	क, ख, ग, घ, ङ	२) तालव्य	-	च, छ, ज, झ, ञ
३) मुर्धन्य	-	ट, ठ, ड, ढ, ण	४) दन्त्य	-	त, थ, द, ध, न
५) ओष्ठ्य	-	प, फ, ब, भ, म	६) अन्तःस्थ	-	य, र, ल, व, ळ
७) उष्माक्षर	-	स	८) प्राणध्वनी	-	ह
९) निगृहीत (अनुस्वार)	-	अं			

सर परिवर्तन (स्वर परिवर्तन)

१) मराठीतील/संस्कृतमधील ऋ, , , लृ, ऐ, औ, अः हे स्वर पालिभाषेत आढळत नाहीत. 'ऋ' बदल काही ठिकाणी 'अ', काही ठिकाणी 'इ' आणि काही ठिकाणी 'उ' होतो.

ऋ - अ = कृषि - कसि, घृत - घत, मृत - मत, शृंखला - संखला.

ऋ - इ = कृमि - किमी, ऋण - इण, श्रृंग - सिंग, तृणं - तिणं.

ऋ - उ = कृतु - उतु, ऋषभ - उसभ, मृदु - मुदु, मृषा - मुसा.

२) लृ - मराठीत/संस्कृतमध्ये फार क्वचितच ठिकाणी आढळतो. पालि भाषेत त्याचा सर्वथा अभाव आहे.

- ३) ऐ - ए = तैल - तेल, ऐरावत - एरावत, शैल - सेल, वैशाख - वेसाख
ऐ - इ = ऐश्वर्य - इस्सरिय, सैन्धव - सिन्धवी, वैभव - विभवो
- ४) औ - ओ = औषध - ओसध, गौतम - गोतम, पौर - पोर, औदारिक - ओदरिक
औ - अ = सौम्य - सम्म औ - आ = गौरव - गारव
औ - उ = मौक्तिक - मुक्तिक, औद्धत्व - उद्धत्व, औत्सुक्य - उस्सुक्य

व्यञ्जन परिवर्तन (व्यंजन परिवर्तन)

- १) पालिमध्ये 'श' आणि 'ष' उपयोगात आणला जात नाही. त्याऐवजी 'स' चा उपयोग केला जातो.
श, ष - स = शेष - सेस, आकाश - आकास श, ष - छ = शावक - छापक, षष्ठ = छट्ट
- २) पालिभाषेत कोणतेही पद हलन्त (व्यंजनात) नसते. अशा अन्त्य व्यंजनाचा लोप केला जातो.
भगवा(न्) - भगवा, गुणवा(न्) - गुणवा, याव(त्) - याव, विद्यु(त्) - विज्जु, पश्चा(त्) - पच्छा.
- ३) पालि भाषेत अन्त्य 'म' च्या स्थानी नेहमी अनुस्वार असतो.
चितम् - चितं, सत्यम् - सच्चं, तीर्थम् - तित्थं
- ४) पालिभाषेत विसर्गाचा (:) चा लोप झाला आहे. संस्कृतातील अकारान्त पदांच्या शेवटी जो विसर्ग असतो त्याच्या जागी पालिमध्ये 'ओ' होतो. इतर ठिकाणी विसर्गाचा अभाव असतो.
बुद्धः = बुद्धो, कः - को, एषः - एसो.
- ५) विसर्गाच्या पुढे जर स, ज्ञ, ष असेल तर विसर्गाच्या स्थानी 'स' होतो.
दुःसह - दुस्सह, निःशोक - निस्सोक
- ६) पालिभाषेत 'रेफ (रफार)' चा अभाव आहे. ब्राह्मण - बामण, ब्रह्म - बम्हा
अ) सर्व ठिकाणी संयुक्त व्यंजनातील 'र'चा लोप होतो व उरलेला वर्ण द्वित्व पावतो.
कर्ण - कण्ण, पर्ण - पण्ण, कर्म - कम्म, चक्र - चक्क, चर्म - चम्म, धर्म - धम्म, सर्व - सब्ब
आ) संस्कृत/मराठी मधील शब्दांच्या आरंभी 'र'युक्त जोडाक्षर असल्यास पालित त्या 'र' चा लोप होतो. परंतु उरलेला वर्ण द्वित्व पावत नाही.
ग्राम - गाम, प्रजा - पजा, ग्रंथ - गंथ, प्रिय - पिय, प्रकार - पकार, प्रपंच - पपंच.
इ) 'र्य' बदल 'रिय' होतो व 'र्य' मागील दीर्घ स्वर ऋस्व होतो.
भार्या - भरिया, सूर्य - सुरिय, आर्य - अरिय, कदर्य - कदरिय.
- ७) अ) दीर्घ स्वराच्या पुढे संयुक्त व्यंजन किंवा अनुस्वार आल्यास दीर्घ स्वर ऋस्व होतो.
मार्दव - मद्दिवं, तीर्थ - तित्थं, ईश्वर - इस्सर, पराक्रम - परक्कम, कुर्म - कुम्म
शालम् - सालं, नदीम् - नदिं
आ) ऋस्व स्वरातील अनुस्वाराचा लोप होऊन तो ऋस्व स्वर दीर्घ होतो व दीर्घ स्वरावर अनुस्वार आला असेल तर तो दीर्घ स्वर ऋस्व होतो.
सिंह - सीह, विंशति - वीसति, संदंश - संडास, मांस - मंस, पांशु - पंसु
- ८) पदातील आदि 'क्ष' चा 'ख' होतो.
क्षीरं - खीरं, क्षेम - खेम

९) पदातील मध्य 'क्ष'चा काही ठिकाणी 'क्ख' तर काही ठिकाणी 'च्छ' होतो.

दक्षिण - दक्खिण, मोक्ष - मोक्ख, पक्ष - पच्छ, अक्षि - अच्छि, अक्खि

१०) 'ड', 'ढ' चा अनुक्रमे 'ळ' किंवा 'ळ्ह' होतो.

दाडिम - दाळिम, गुड - गुळ, षोडस - सोळस, क्रीडा - कीळा, तडाग - तळाक, आषाढ - आसाळ्ह

११) जोडाक्षरात शेवटचे व्यंजन 'म', 'न', 'य' किंवा 'व' असेल तर त्याचा लोप होतो व उरलेल्याचे द्वित्व होते.

युग्म - युग्ग, नग्न - नग्ग, सौम्य - सम्म, अध्वा - अब्धा.

परंतु म, न, य, व हे वर्ण 'ह' शी संयुक्त असतील तर त्याचा लोप होत नाही, पण म, न, य, व बदलते.

सह्य - सय्ह, वह्नि - वन्हि, परंतु 'ब्राह्मण' व 'ब्रह्म' या ऐवजी 'बाह्मण', 'बह्म' होतात.

१२) जोडाक्षरातील 'व' चा 'ब' होतो व त्याचे द्वित्व होते.

सर्व - सब्ब, पर्वत - पव्वत

१३) जोडाक्षरांचे पालि शब्दातील इतर काही बदल पुढील प्रमाणे आहेत.

अ.क्र.	जोडाक्षर	शब्दार्थी	शब्दामध्ये
१)	त्य, भ्य, द्य, ध्य	च, छ, ज, झ त्याग - चाग युति - जुति ध्यान - झान	च्च, च्छ, ज्ज, ज्झ नृत्य - नच्च मद्य - मज्ज तत्थ - तच्छ
२)	स्त, स्थ, ष्ट	थ, ट, ठ, ट्ठ स्तुति - थुति स्थान - ठान	गृहस्थ - गहटठ काष्ठ - कट्ठ
३)	श्र्व, प्स, त्स	—	च्छ आश्चर्य - अच्छरिय अप्सरा - अच्छरा वत्स - वच्छ
४)	ष्क, स्क, क्ष	ख स्कन्ध - खन्ध शान्ति - खन्ति	क्ख भिक्षु - भिक्खु शुष्क - सुक्ख
५)	क्ष	छ क्षुब्ध - छुब्ध	च्छ इक्षु - उच्छु
६)	स्प, ष्प	फ स्पदन - फंदन	प्फ पुष्प - पुप्फ
७)	न्य, ण्य, ज्ञ	ज न्याय - जाय	ज्ज कन्या - कज्जा प्रज्ञा - पज्जा अरण्य - अरज्ज
८)	ष्ण	—	ण्ह उष्ण - उण्ह

धातुरूपाविषयी माहिती (काळ)

- १) क्रियावाचक शब्दाला 'धातू' म्हणतात. पालिभाषेत हे धातू १) परस्मैपद (परस्मैपद) व २) अत्तनोपद (आत्मनेपद) असे दोन पद प्रकारात विभागले गेले आहेत. मूळ धातूला परस्मैपदाचे प्रत्यय लावून क्रियापद बनवता येते. मात्र संस्कृतातील अनेक आत्मनेपदी धातू पालिभाषेत परस्मैपदी मानून चालवले जातात. एकंदरीत पालिभाषेत आत्मनेपदी क्रियापदांची रूपे कमी आहेत.
- २) प्रामुख्याने पालिमध्ये परस्मैपदाचा उपयोग करण्यात येतो. आत्मनेपद कर्मणि प्रयोग व कवितेत उपयोगात येते.
- ३) पालिभाषेत द्विवचन नसल्याने क्रियापद एकवचनी किंवा अनेकवचनी असते.
- ४) पालि व्याकरणात अनुक्रमे तीन पुरुष आहेत. पालि व मराठी व्याकरणातील पुरुषांमध्ये खालीलप्रमाणे क्रम आहेत-

पालि	मराठी
उत्तम पुरिस	प्रथम पुरुष
मज्झिम पुरिस	द्वितीय पुरुष
पठम पुरिस	तृतीय पुरुष

- ५) काळ व अर्थवाचक काही पालि संज्ञा पुढील प्रमाणे -

पालि	मराठी
१) पच्चुपन्न कालो	वर्तमानकाळ
२) हीय्यत्तनी /अतीत कालो	भूतकाळ
३) भविस्सन्ती /अनागत कालो	भविष्यकाळ

पच्चुपन्न कालो (वर्तमानकाळ)

वर्तमानकाळी परस्मैपदी प्रत्यय पुढील प्रमाणे

			'पच' - शिजविणे			'अस' - असणे		
पुरिस	एकवचन	अनेकवचन	पुरिस	एकवचन	अनेकवचन	पुरिस	एकवचन	अनेकवचन
उत्तमपुरिस	मि	म	उत्तमपुरिस	पचामि	पचाम	उत्तमपुरिस	अत्थि	सन्ति
मज्झिमपुरिस	सि	थ	मज्झिमपुरिस	पचसि	पचथ	मज्झिमपुरिस	अस्सि	अत्थ
पठमपुरिस	ति	अन्ति	पठमपुरिस	पचति	पचन्ति	पठमपुरिस	अस्मि, अम्हि	अस्म, अम्ह

(खाद, नम, गच्छ, वस, कस इत्यादी धातू 'पच' प्रमाणे चालतात.)

हीय्यत्तनी (भूतकाळ)

भूतकाळी परस्मैपदी प्रत्यय पुढीलप्रमाणे चालतात -

			'खाद' - खाणे		
पुरिस	एकवचन	अनेकवचन	पुरिस	एकवचन	अनेकवचन
उत्तमपुरिस	इं	इम्ह	उत्तमपुरिस	खादिं	खादिम्ह
मज्झिमपुरिस	इ	इत्थ	मज्झिमपुरिस	खादि	खादित्थ
पठमपुरिस	इ	इंसु, ऊं	पठमपुरिस	खादि	खदिंसु, खादुं

(कीळ, हस, लभ, गच्छ, वस इत्यादी धातू 'खाद' प्रमाणे चालतात.)

भविष्यन्ती/अनागतकालो (भविष्यकाल)

भविष्यकाली परस्मैपदी प्रत्यय पुढीलप्रमाणे चालतात —

			‘पठ’ - शिकणे		
पुरिस	एकवचन	अनेकवचन	पुरिस	एकवचन	अनेकवचन
उत्तमपुरिस	इस्सामि	इस्साम	उत्तमपुरिस	पठिस्सामि	पठिस्साम
मज्झिपुरिस	इस्ससि	इस्सथ	मज्झिपुरिस	पठिस्ससि	पठिस्सथ
पठमपुरिस	इस्सति	इस्सन्ति	पठमपुरिस	पठिस्सति	पठिस्सन्ति

(लभ, गच्छ, नम, वस, कस इत्यादी धातू ‘पठ’ प्रमाणे चालतात.)

सन्धी

एकापुढे एक येणारे जवळजवळचे वर्ण एकत्र जोडण्याच्या प्रकारास ‘सन्धी’ असे म्हणतात. पालिमध्ये तीन प्रकारचे सन्धी आहेत — १) स्वर सन्धी, २) व्यंजन सन्धी, ३) निगहित (अनुस्वार) सन्धी. पालित विसर्ग नसल्यामुळे विसर्ग सन्धी होत नाही.

१- स्वर सन्धी

दोन स्वर एकापुढे एक असल्यास ते एकमेकांत मिळून जातात. पालि भाषेतील स्वरसन्धी विषयीचे काही प्रमुख नियम पुढील प्रमाणे आहेत.

(१) ‘अ’पासून ‘ऊ’ पर्यंत स्वरापुढे सजातीय (म्हणजे त्याच प्रकारचा) स्वर आल्यास त्या दोहोंबद्दल एक दीर्घ स्वर होतो.

प्रकार	उदाहरण	सन्धी	प्रकार	उदाहरण	सन्धी
अ+अ	पन+अयं	पनायं	आ+अ	पादा+अपि	पादापि
आ+आ	तण्हा+आकुला	तण्हाकुला	इ+इ	उपट्टहन्ति+इति	उपट्टहन्तीति
इ+ई	नहि+इदिसो	नहीदिसो	उ+उ	बहु+उपकारो	बहूपकारो
उ+ऊ	बहु+ऊसहन	बहूसहन			

(२) स्वराच्या पुढे स्वर आल्यास दोन पदांचा सन्धी होताना क्वचित पहिल्या स्वराचा लोप होतो.

पुरिस+उत्तमो (= अ + उ) = पुरिसुत्तमो

निलानि+एकानि (=इ+ए) = निलानेकानि

तज्ज+इमे (=अ+इ) = तज्जिमे

अज्ज+उपोसथो (= अ+उ) = अज्जुपोसथो

एसो+आवुसो (= ओ + आ) = एसावुसो

(३) स्वराच्या पुढे स्वर आल्यास दोन पदांचा सन्धी होत असता क्वचित पुढच्या स्वराचा लोप होतो.

रुक्खो + अपि (=ओ+अ) = रुक्खोपि

देवो+अम्हि (=ओ+अ) = देवोम्हि

सो+अहं (=ओ+अ) = सोहं

सो+अपि (=ओ+अ) = सोपि

चत्तारो+इमे (=ओ+इ) = चत्तारोमे

(४) स्वराच्या पुढे स्वर आल्यास दोन पदांचा सन्धी होत असता कधी कधी दोहोंपैकी एकाही स्वराचा लोप होत नाही.

कज्जा+इव (=आ+इ) = कज्जाइव

लता+इव (=आ+इ) = लताइव

(५) लोप झालेल्या स्वरापुढे 'इ' असेल तर त्याऐवजी 'ए' होतो आणि 'उ' असेल तर त्याचा 'ओ' होतो.

तस्स+इदं (=अ+इ) = तस्सेद

वात+इरितं (=अ+इ) = वातेरितं

वाम+उरू (=अ+उ) = वामोरू

वि+उदकं (=इ + उ) = वोदकं

(६) 'इ' (ऋस्व-दीर्घ) अथवा 'उ' (ऋस्व-दीर्घ) यांच्यापुढे इतर वर्ण आल्यास 'इ' चा 'य' आणि 'उ' चा 'व' होतो.

वि+आकतो (=अ+आ) = व्याकतो इति + अस्स (=इ + अ) = इत्यस्स (इच्चस्स)

सु+आगतो (=उ+आ) = स्वागतं

बहु+आबाधो (=उ+आ) = बव्हाबाधो

२- व्यंजन सन्धी

जेव्हा एक व्यञ्जन दुसऱ्या व्यञ्जनाबरोबर अथवा स्वराबरोबर मिळते तेव्हा त्याला व्यञ्जन सन्धी म्हणतात.

(१) जेव्हा एखाद्या स्वरापुढे पर-अक्षर हे जर व्यञ्जन असेल तर पूर्वी असलेला ऋस्व स्वराचा दीर्घ स्वर होतो आणि दीर्घ स्वराचा ऋस्व स्वर होतो —

सम्म+धम्मो (= अ+ध+अ) = सम्माधम्मो

खन्ति+परमं (= इ+प्+अ) = खन्तीपरमं

जायति+सोको (= इ+स्+ओ) = जायतीसोको

मुनि+चरे (=इ +च्+अ) = मुनीचरे

(२) स्वरापुढे व्यञ्जन आले असल्यास केव्हा केव्हा त्या व्यञ्जनाचे द्वित्व होते —

वि+गेहो (=इ+ग्+अ) = विग्गेहो

प+गहो (=अ+ग्+अ) = पग्गहो

दु+कतं (=उ+क्+अ) = दुक्कतं

(३) 'ए' आणि 'ओ' च्या नंतर कोणताही वर्ण आल्यास 'ए' आणि 'ओ' चा 'अ' होतो.

याचके+आगते (=ए+आ) = याचकमागते

सो+सीलवा (=ओ+स्+इ) = ससीलवा

एससो+धम्मो (=ओ+ध्+अ) = एसधम्मो

३- निगगहित (अनुस्वार) सन्धी

निगगहिता(अनुस्वार)बरोबर स्वर अथवा व्यञ्जन मिळते तेव्हा त्याला निगगहित सन्धी म्हणतात.

(१) काही वेळा निगगहिताचा लोप होतो.

सं+रत्तो = सारत्तो

सं+रागो = सारागो

कथं+अहं = कथाहं

गन्तुं+कामो = गन्तुकामो

बुद्धानं+सासनं = बुद्धानसासनं

एव+अहं = एवाहं

(२) निगगहिता (अनुस्वारा)पुढे आलेल्या स्वराचा काही वेळा लोप होतो.

त्वं+असि = त्वंसि

किं+इति = किंती

इदं+अपि = इदम्पि

अलं +इदानि = अलन्दानि

(३) जर निगगहितानंतर 'य', 'एव' तसेच 'हि' हे शब्द आल्यास, निगगहिताचा काही वेळा 'ज्ज' होतो. तसेच 'य' पुढे आल्यास पूर्वीच्या 'सं' शब्दावरील निगगहिताचा 'ज्ज' होतो.

तं+एव = तज्जेव

तं+हि = तज्जिहि

सं+यमो = सज्जमो

सं+यतो = सज्जतो

इयत्ता - नववी
तोंडी - परीक्षा

विषय - पालि (संयुक्त) सहामाही आणि वार्षिक

गुण १०/१०

- सूचना - १) १५-१५ विद्यार्थ्यांचा एक गट तयार करावा.
२) तोंडी परीक्षेची काठिण्यपातळी क्रमबद्ध असावी.
३) तोंडी परीक्षेतील उत्तीर्णता ही स्वतंत्र असेल.

(१) श्रवण किंवा श्रुतलेखन

गुण - ०३

एका-एका गटाला तीन ओळींचे अपठितातील पालि शुद्धलेखन देणे.

(२) प्रकट वाचन

गुण - ०३

विद्यार्थ्यांकडून पाठ्य घटकांच्या संदर्भ ग्रंथातील दोन गाथा अथवा लहान उतारा वाचून घ्यावा.

(३) भाषण

गुण - ०२

प्रत्येक विद्यार्थ्याला “मम पाठसाला/उय्यानं/कस्सको/रुक्खो” इत्यादी विषयांपैकी एखाद्या विषयावर सलग दोन/तीन वाक्ये पालित बोलण्यास सांगावे.

(४) संभाषण

गुण - ०२

विद्यार्थ्यांना पालित संभाषण करता यावे. त्यासाठी त्याला पालिभाषेत “तव नामं किं अत्थि / तव विज्जालयस्स नामं किं अत्थि / त्वं किं वग्ग मज्झे सिक्खसि?” इत्यादी प्रकारचे प्रश्न विचारून त्यांच्याकडून त्यांची पालिभाषेत उत्तरे वदवून घ्यावीत.

प्रश्नपत्रिकेचा आराखडा

इयत्ता नववी विषय - पालि (संयुक्त)

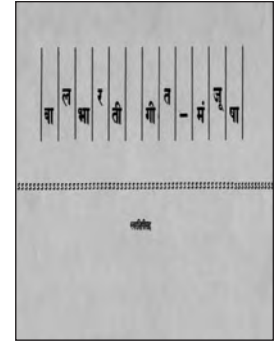
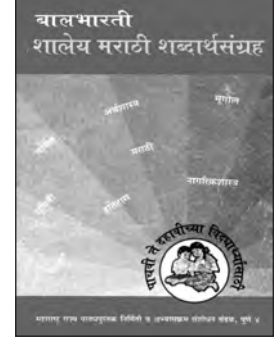
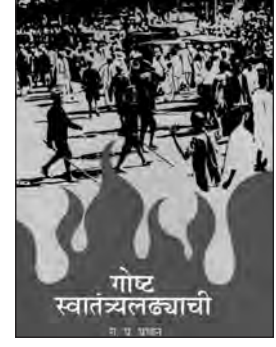
वेळ - २ तास

गुण - ४०

- प्र. १. (अ) खालील कोणत्याही दोन गद्य उताऱ्यांचे भाषांतर करा. (१०)
- १)
 - २)
 - ३)
- (ब) खालील कोणत्याही तीन पद्य पाठांचे भाषांतर करा. (०६)
- १)
 - २)
 - ३)
 - ४)
 - ५)
- प्र. २. (अ) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा (कोणतेही तीन) (०६)
- १)
 - २)
 - ३)
 - ४)
 - ५)
- (ब) गाथा पूर्ण करा. (कोणतेही एक) (०२)
- १)
 - २)
 - ३)
- प्र. ३. (अ) पालि प्रश्नांचे पालिभाषेत उत्तरे लिहा. (कोणतेही दोन) (०४)
- १)
 - २)
 - ३)
 - ४)
 - ५)
 - ६)
 - ७)
- किंवा
- (ब) खालील कोणत्याही दोन टिपांवर पर्याय निवडा (०४)
- १)
 - २)
 - ३)
 - ४)

- प्र. ४. खालील प्रश्नांची व्याकरणात्मक उत्तरे सूचनेप्रमाणे लिहा. (कोणतेही चार) (१२)
- (अ) रूपे ओळखा (कोणतेही तीन) (०३)
- १) २)
३) ४)
५)
- (ब) पर्याय निवडा (कोणतेही तीन) (०३)
- १) २)
३) ४)
५)
- (क) जोड्या जुळवा (कोणत्याही तीन) (०३)
- १) २)
३) ४)
५)
- (ड) संधि विग्रह करा. (कोणतेही तीन) (०३)
- १) २)
३) ४)
५)
- (इ) समास ओळखा (कोणतेही तीन) (०३)
- १) २)
३) ४)
५)
- (फ) माध्यम भाषेत शब्दांचे अर्थ सांगा (कोणतेही तीन) (०३)
- १) २)
३) ४)
५)

- पाठ्यपुस्तक मंडळाची वैशिष्ट्यपूर्ण पाठ्येत्तर प्रकाशने.
- नामवंत लेखक, कवी, विचारवंत यांच्या साहित्याचा समावेश.
- शालेय स्तरावर पूरक वाचनासाठी उपयुक्त.

पुस्तक मागणीसाठी www.ebalbharati.in, www.balbharati.in संकेत स्थळावर भेट द्या.

साहित्य पाठ्यपुस्तक मंडळाच्या विभागीय भांडारांमध्ये विक्रीसाठी उपलब्ध आहे.

ebalbharati

विभागीय भांडारे संपर्क क्रमांक : पुणे - ☎ २५६५९४६५, कोल्हापूर - ☎ २४६८५७६, मुंबई (गोरेगाव) - ☎ २८७७९८४२, पनवेल - ☎ २७४६२६४६५, नाशिक - ☎ २३९५५११, औरंगाबाद - ☎ २३३२९७९, नागपूर - ☎ २५४७७९६/२५२३०७८, लातूर - ☎ २२०९३०, अमरावती - ☎ २५३०९६५

महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ पुणे – ४११ ००४

पालि – कुसुमावली इयत्ता नववी

₹ : ६७.००

